

УДК 342.922:347.994 (477)

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.32>

Роман Савчук,

канд. юрид. наук, директор

Івано-Франківського юридичного інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Метою дослідження є визначення правового забезпечення положення перекладача в адміністративному та кримінальному судочинстві та практики їх використання. У статті проведено аналіз практики залучення перекладача у судових процесах, його роль і вплив кваліфікованого перекладу на захист порушеного права.

На підставі аналізу судової практики зроблено висновок, що участь перекладача в адміністративному та кримінальному судочинстві є однією з процесуальних гарантій додержання принципу національної мови у відповідному провадженні. Звернуто увагу на дуже важливу вимогу для перекладача – його компетентність, що означає вільне володіння мовою, знання якої необхідне для перекладу.

Визначено мету і завдання, які стоять перед перекладачем: якомога правильніше і чіткіше донести до особи, яка не володіє мовою судочинства, зміст тексту документа і зміст усного мовлення посадових осіб, які здійснюють провадження у справі, та інших учасників судочинства.

Зазначено, що для перекладача важливо при перекладі знайти ту єдність змісту і форми, які б найбільш точно передавали особливості, змістове навантаження промови або документа іншою мовою і збіглися з особливостями і змістовим навантаженням мови оригіналу. Тобто, що перекладач є фахівцем у галузі спеціальних знань (лінгвістичних).

З урахуванням понять, які містяться в адміністративному та кримінальному законодавстві, обґрунтовується необхідність заміни поняття «вільне володіння мовою» поняттям «перекладацька спеціальна компетенція» та створення судово-перекладацьких організацій.

Таким чином, необхідність участі перекладача в адміністративному та кримінальному судочинстві, учасниками якого є особи, які не володіють мовою судочинства, є обов'язковою. Законодавець розглядає участь перекладача не як технічний засіб, а як конституційну гарантію прав громадян та інтересів правосуддя. Очевидно, що від якості законодавчої регламентації прав перекладача і порядку його участі у справі по суті залежить можливість особи, яка не володіє державною мовою, бути повноцінним учасником судового процесу.

Ключові слова: адміністративне та кримінальне судочинство, перекладач, кваліфікований переклад, лінгвістичні знання, судово-перекладацькі організації, перекладацька спеціальна компетенція.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» судочинство в Україні у цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справах здійснюється державною мовою [1]. Згідно ст. 12 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють [2].

Однією із процесуальних гарантій додержання принципу національної мови у відповідному провадженні є участь перекладача в адміністративному та кримінальному судочинстві. Залучення та участь

перекладача в судочинстві викликає немало запитань, що вказує на необхідність більш детального наукового дослідження цих проблем.

Стан опрацювання. У наукових дослідженнях про судові процеси особі перекладача приділяється дуже мало уваги. Такий учасник розглядається серед інших учасників судового процесу як такий, що не має власного інтересу, надає технічну допомогу, чим сприяє розгляду судової справи та захисту прав основних учасників.

Безпосередньо на питання теорії та практики правового положення перекладача як учасника адміністративних та кримінальних судових процесів звертали увагу І. Балюк, І. Бережна, Ж. Васильєва-Шаламова, О. Голо-

винська, С. Ківалов, В. Маляренко, П. Фріс та інші науковці.

Метою статті є визначення правового забезпечення положення перекладача в адміністративному та кримінальному судочинстві та практики їх використання; з'ясування недоліків правового забезпечення й проблем практики залучення та участі перекладача в адміністративному та кримінальному судочинстві; підготовка пропозицій по удосконаленню цього напрямку діяльності.

Виклад основного матеріалу. Україна є унікальною державою. Поряд з українцями на території держави проживає понад 100 національностей [3]. Крім цього, щорічно на її території перебуває понад півтора мільйона іноземних громадян із країн СНД та інших держав. Не всі ці люди перебувають в Україні на законних підставах і ведуть себе законслухняно, у зв'язку з чим виникають питання притягнення їх до певного виду відповідальності.

Відповідно до проведеного аналізу Івано-Франківським міським судом протягом 2018 року в порядку адміністративного судочинства було розглянуто 24 справи за участю перекладача, що становить 6,33% від всіх адміністративних справ, які надійшли до суду у зазначений період. Найчисленнішою категорією справ за участю перекладача є видворення з України іноземців або осіб без громадянства внаслідок порушення такими особами приписів ст. 203 КУпАП.

Можливість залучення перекладача була надана громадянам Узбекистану, Азербайджану, Румунії, Вірменії, Республіки Камерун, Киргизької Республіки та інших країн. Участь таких осіб в адміністративному та кримінальному процесі, а також забезпечення їх прав під час судочинства пов'язані з необхідністю роз'яснення наявних прав на зрозумілій їм мові. Вирішення цього питання здебільшого залежить від такого учасника адміністративного і кримінального судочинства як перекладач.

Ст. 68 КАСУ визначає перекладача як особу, що вільно володіє мовою, якою здійснюється адміністративне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного або письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особу, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими [4]. Таке визначення має одну дуже важливу вимогу – особа повинна вільно володіти мовою, знання якої необхідне для перекладу.

На жаль, ні адміністративне, ні кримінальне процесуальне законодавство України

не визначають чітких вимог, які висуваються до перекладача. Однією з вимог, які висуває КПК України до перекладача, є його компетентність [5], при цьому в Україні для визначення рівня компетентності перекладача не передбачено жодних процедур чи методик. Залишається незрозумілим, яким чином особі, яка не володіє мовою, на яку та з якої здійснюватиметься переклад, можна перевірити, чи перекладач володіє цією мовою на належному рівні.

Тут необхідно звернутися до наукових тлумачень роботи перекладача, наведених науковцями. На думку О. Головинської, компетентність перекладача означає володіння ним мовами, з яких і на які здійснюється переклад. О. Покрещук та С. Фурса обгрунтовано акцентують увагу на тому, що перекладач в юридичному процесі обов'язково повинен володіти юридичною термінологією та мати хоча б мінімальний обсяг знань у тій чи іншій галузі права.

С. Ківалов визначає перекладача як «особу, що володіє мовою, якою здійснюється адміністративне провадження (тобто державною мовою), та іншою мовою, знання якої необхідне для усного або письмового перекладу з однієї мови на іншу, або володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими» [6, с. 115].

Ю. Апресян поняття «володіти мовою» пов'язує з умінням виражати заданий зміст різними способами, з умінням витягати зі сказаного цією мовою певне значення, зокрема розрізняти зовні схожі, але різні за змістом висловлювання і знаходити загальний сенс у зовні різних висловлюваннях, з умінням відрізнити правильні у мовному відношенні висловлювання від неправильних [7, с. 262].

Дуже важливо визначитися з терміном «вільне володіння мовою», який міститься в адміністративному та кримінально-процесуальному законодавстві. Насамперед це пов'язано з двома важливими завданнями, які стоять перед перекладачем і які відображені як у законодавстві, так і в діяльності перекладача.

Перше завдання спрямоване на реалізацію принципу мови судочинства, реалізацію права осіб, які беруть участь в адміністративному та кримінальному процесі на захист своїх інтересів, навіть у тому випадку, якщо вони не володіють мовою судочинства. Друге завдання полягає в тому, щоб визначити мету і завдання, які стоять перед перекладачем і які він повинен вирішити в процесі перекладу.

Мета перекладу в такому випадку полягає в тому, щоб якомога правильніше і чіт-

кіше донести до особи, яка не володіє мовою судочинства (іноземною мовою), зміст тексту документа і зміст усного мовлення посадових осіб, які здійснюють провадження у справі, та інших учасників судочинства. В цьому контексті перекласти означає висловити повними і правильними засобами однієї мови ту інформацію, ті відомості, що вже були виражені до цього засобами іншої (іноземної) мови, якими не володіють учасники судочинства.

Отже, для перекладача важливо при перекладі знайти ту єдність змісту і форми, яка б найбільш точно передавала особливості, змістовне навантаження промови або документа іншою мовою і збігалася з особливостями і змістовим навантаженням мови оригіналу. Узагальнюючи ці визначення, можна зробити висновок, що перекладач є фахівцем у галузі спеціальних знань (лінгвістичних).

Слід зазначити, що йдеться саме про фахівця (спеціаліста) з лінгвістичних знань, оскільки не кожна особа, яка володіє іноземною мовою або технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими, може бути перекладачем у адміністративному чи кримінальному судочинстві. Як правильно зазначається в юридичній літературі, крім знання мови, перекладач повинен також володіти низкою інших навичок, зокрема, володіти юридичною термінологією та іншою спеціальною лексикою.

Перекладачі відіграють ключову роль у встановленні мовних контактів і відносин між учасниками судочинства. Серед осіб, які сприяють проведенню судочинства, за висловом В. Маляренко, перекладач є найбільш непомітною процесуальною фігурою, яка іноді має надзвичайно важливе значення в судочинстві [8]. Без перекладача не можливо здійснювати підготовчі та судові дії, а також захист прав і свобод людини і громадянина у випадках, коли хто-небудь з учасників процесу не володіє або не досить добре володіє державною мовою.

Нині у процесуальному законодавстві та судовій практиці ще не вироблено критеріїв оцінки вільного володіння мовою та рівня професійної підготовки перекладачів, не передбачено ні методик, ні процедури з'ясування цього питання. Якщо особа має диплом перекладача, то проблем не виникає. Але якщо йдеться про вільне володіння мовами, які не розповсюджені в світі, то виникають проблеми. На практиці застосовується не вільне володіння, а розуміння тієї чи іншої мови.

З позицією науковців, які зазначають, що компетентність перекладача визначається не лише знанням мови перекладу, а й володінням

спеціальною термінологією, погоджується і автор цього дослідження. Тому перекладачами в адміністративному та кримінальному судочинстві мали б бути лише особи, які сертифіковані Міністерством юстиції України та внесені до Реєстру судових перекладачів, а факт атестації таких перекладачів слугував би ознакою їх компетентності.

Саме на виконання цієї ідеї в Україні сформований довідково-інформаційний реєстр перекладачів, порядок ведення якого затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 березня 2013 року № 228. Супроводження Реєстру перекладачів здійснює Державна міграційна служба володілець Реєстру перекладачів, яка вживає заходів із захисту та обробки визначених цим Порядком відомостей про перекладачів (далі – Порядком), а також із забезпечення захисту таких відомостей від незаконної обробки, в тому числі від незаконного доступу до них, та виконує інші функції, передбачені цим Порядком. До цього реєстру можуть звертатися як судді, так і всі учасники процесу, які потребують кваліфікованої допомоги останнього [9].

На мою думку, ці питання можна було б вирішити створенням спеціалізованих судово-перекладацьких організацій, створення та діяльність яких повинні бути чітко прописані в законі. Крім того, в законі про такі організації повинні бути визначені основні критерії видачі ліцензії таким утворенням або приватним особам, які могли б бути запрошені в якості професійних перекладачів і які могли б не тільки здійснювати професійний переклад, але й нести за це відповідальність. У зв'язку з цим для більш точного визначення поняття перекладача, на мою думку, в КАСУ та КПК України слід замінити поняття «вільне володіння мовою» на «перекладацька спеціальна компетенція».

Висновки

Таким чином, необхідність участі перекладача в адміністративному та кримінальному судочинстві, учасниками якого є особи, які не володіють мовою судочинства, є обов'язковою. Законодавець розглядає участь перекладача не як технічний засіб, а як конституційну гарантію прав громадян та інтересів правосуддя. Очевидно, що від якості законодавчої регламентації прав перекладача і порядку його участі у справі по суті залежить можливість особи, яка не володіє державною мовою, бути повноцінним учасником судового процесу.

Правовий статус перекладача визначений нормами КАСУ та КПК України, наказом МВС України № 228-2013р., але для

вирішення питань кваліфікованої допомоги в перекладі було б доречно на законодавчому рівні вирішити питання створення спеціалізованих судово-перекладацьких організацій.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII // *Відомості Верховної Ради України* від 16 травня 2019 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/2704-19> (дата звернення: 18.06.2020).

2. Про судоустрій і статус суддів. *Верховна Рада України*. Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 18.06.2020).

3. Національний склад населення України. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Національний_склад_населення_України (дата звернення: 28.05.2020).

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 13.05.2020).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 13, ст. 88. URL: zakon.rada.gov.ua/4651-17 (дата звернення: 13.05.2020).

6. Адміністративне процесуальне (судове) право України : підручник / за заг. ред. С.В. Кивалова. Одеса : Юридична література, 2007. 312 с.

7. Апресян Ю.Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики (короткий очерк) // Ю.Д. Апресян. М. : Изд-во Просвещение, 1966. 262 с.

8. Маляренко В.Т. Про державну мову та перекладача у кримінальному процесі України // *Голос України*, 2006. № 175.

9. Наказ МВС України від 11.03.2013 № 228 «Про затвердження Порядку ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів». URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.05.2020).

Roman Savchuk. Participation of an interpreter in administrative and criminal proceedings

The purpose of this study is to determine the legal status of the translator in administrative and criminal proceedings and the practice of their use. The article analyzes the practice of involving an interpreter in court proceedings, his role and the impact of qualified translation on the protection of the violated right.

Based on the analysis of case law, it was concluded that the translator's participation in administrative and criminal proceedings is one of the procedural guarantees of compliance with the principle of the national language in the relevant proceedings. Attention is drawn to a very important requirement for a translator – his competence, which means fluency in the language, knowledge of which is necessary for translation.

The purpose and tasks facing the translator are defined: to convey as accurately and clearly as possible to a person who does not speak the language of the proceedings, the content of the text of the document and the content of oral speech of officials and other participants in the proceedings.

It is noted that it is important for a translator to find the unity of content and form that would most accurately convey the features, content of the speech or document in another language and coincide with the features and content of the original language. That is, it is emphasized that the translator is a specialist in the field of special knowledge (linguistic).

Taking into account the concepts contained in the administrative and criminal legislation, the necessity of replacing the concept of “fluency in the language” with the concept of “translation special competence” and the creation of forensic translation organizations is justified. Thus, the need for an interpreter to participate in administrative and criminal proceedings involving persons who do not speak the language of the proceedings is mandatory.

The legislator considers the participation of an interpreter not as a technical means, but as a constitutional guarantee of the rights of citizens and the interests of justice. It is obvious that the ability of a person who does not speak the state language to be a full participant in the trial essentially depends on the quality of the legal regulation of the translator's rights and the procedure for his participation in the case.

Key words: administrative and criminal proceedings, translator, qualified translation, linguistic knowledge, court-translation organizations, translation special competence.